

ARCA POETICĂ
A LUI IOAN ALEXANDRU
sau
LA CE BUN POETUL
ÎN „VREMEA SCORBURII”

„O graniță se păzește sau cu un corp
de armată, sau cu statuia unui poet legată
de inimile tuturor”

(Octavian Goga, *Monumentul lui
Eminescu*)

În momentul de față, istoriografia literaturii române contemporane a canonizat existența a jumătate de poet pe nume Ioan Alexandru. Cu a doua jumătate din Ioan Alexandru, istoria literară nu știe ce să facă.¹ Am rămas, ca și în cazul înțelegerii perioadei 1945–1989, cu jumătate de om călare pe jumătate de iepure șchiop, cu imaginea deformată în retrovizoare de bălci a scriitorului și a epocii lui. Și asta pentru că Ioan Alexandru e prea masiv și poliform pentru a încăpea cu ușurință în micile cutiuțe de plexiglas în care ideologii contemporani expun, pentru uzul „tinerilor frumoși”, trecutul nostru. Prin urmare, în muzeul imaginarului colectiv, grijuliii custozi de astăzi au pus la loc de cinste doar exponatele de mici dimensiuni, pitice. Și holograme. Uriașii sau „dinozaurii”, cum li se spune mai modern, fiind expuși doar fragmentar, eliptic: un femur sau o falcă în vitrină, restul anatomiei în debarale necăutate de nimeni. Astfel, din opera lui Ioan Alexandru, critica literară de *mainstream* se încapățânează să rețină doar prima etapă, „modernistă”, alcătuită din volumele *Cum să vă spun* (1964), *Viața deocamdată* (1965), *Infernul discutabil* (1966) și *Vămile pustiei* (1969). Cea de a doua etapă a parcursului poetic al lui Ioan Alexandru,

---

¹ Pentru o fericită excepție, vezi studiul lui Eugen Simion care introduce volumele Ioan Alexandru, *Opere*, ed. Alexandru Ruja (București: Academia Română/ Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2015), 2 volume, I: V–CVII.

jalonată de volumele *Imnele Bucuriei* (1973), *Imnele Transilvaniei* (1978), *Imnele Moldovei* (1980), *Imnele Țării Românești* (1981), *Imnele Iubirii* (1983), *Imnele Putnei* (1985) și *Imnele Maramureșului* (1988), e considerată „naționalistă, anti-modernă și antiestetică” și, ca atare, stearpă. Poetul pare a se fi pierdut undeva în „pustia” volumului din 1969, de unde a revenit, în anii '70, un *doppelgänger* protocronist al cărui suflu versificator nu reușea să mascheze lipsa de inspirație a poetului și a regimului „național-comunist” pe care, chipurile, îl slujea vinovat-discursiv.

De fapt, parcurgerea volumelor lui Ioan Alexandru în succesiunea lor ne arată un poet care nu a sărăcit, ci și-a multiplicat și aprofundat modalitățile poetice. În primele volume, Ioan Alexandru se înfățișa cititorilor mai ales ca unul dintre poeții-multitudine, la modă atunci din pricina influenței poeziei sovietice, dar existând deja în canonul poeziei românești și universale așa cum o dovedesc poezia unor Octavian Goga, Aron Cotruș sau Walt Whitman. Pe parcurs (vezi *Vămile pustiei*), Alexandru ajunge să stăpânească și formula expresionismului/existențialismului poetic. Eugen Simion așază lirica expresionistă a lui Ioan Alexandru sub zodia poeziei lui Blaga și Georg Trakl, proaspăt recuperată editorial la mijlocul anilor '60. Acestei influențe poetice, stilistice, rezultat al întâlnirii cu doi mari poeți, i-aș căuta și un mobil existențial care l-ar fi putut predispune pe Ioan Alexandru la sensibilitate față de un anumit tip de existențialism poetic. Poeziile din *Vămile pustiei* (1969) îmi amintesc de Ted Hughes, care în 1966-69 scria și în 1970 publica formidabilul volum *Crow: from the Life and Songs of the Crow*, un ciclu de poeme mitico-expresioniste influențate de teologia folclorică și, conform mărturisirii lui Ted Hughes, de poezia est-europeană a unor Miroslav Holub, Zbigniew Herbert, Janos Pilinszky sau Vasko Popa. Acești poeți, scria Hughes, puși în fața unor atrocități care au definit secolul XX, au reușit să se ridice, matur, până la înălțimea concepției unui univers vitreg (“managed to grow up to a view of the unaccommodated universe”), păstrându-și umanitatea intactă.² Cu alte cuvinte, expresionismul lui Ted Hughes își avea rădăcinile poetice în modul în care unii poeți est-europeni metabolizaseră poetic ororile (două războaie mondiale, regimuri totalitare de stânga sau de dreapta) primei jumătăți a secolului al douăzecilea.

Dacă Ted Hughes unea în același volum mitul cu oroarea, reacția mitologizant-imagografică a lui Alexandru a venit după constatarea din *Vămile pustiei*. Și a venit printr-o accentuare a lirismului (eminescian-arghegian) pe de o parte (cea de a treia modalitate poetică a lui Alexandru) și prin recursul la imnul elino-bizantin, la înțelegerea și regenerarea poetică a lumii de tip

---

² Ted Hughes, *Winter Pollen: Occasional Prose* (Londra: Faber, 1994), 222.

răsăritean (a patra modalitate). *Vămile pustiei* reprezintă epuizarea modalității egotismului liric la Ioan Alexandru. La capătul poetului-personaj se află „pustia”, adică „existența” în sine, fără de însușiri, nedeterminată, care nu poate fi cunoscută prin nimic și care dă naștere unei poetici apofatice greu de abordat în termeni laici. E un blocaj poetic, dar și un moment de întunecată luciditate care – prin recunoașterea fragilității esențiale a ființei noastre, ce nu poate fi singură, până la capăt, univers poetic – propulsează poezia lui Ioan Alexandru într-o nouă etapă. În această etapă, poetul dispăre ca personaj lăsând loc unor volume sinaxar, punerii în pagină a comunității național-liturgice. „Rostul scriitorului este mult mai adânc decât de-a fi reprezentantul eului său”, avea să scrie Ioan Alexandru în anii '70.³ Poezia acestei a doua etape este una născută din „metafizica ființei parțiale”,⁴ a ființei conștiente că nu își poate ajunge sieși, că are nevoie de comuniune. Ioan Alexandru rămâne un poet-multitudine, doar că „multitudinea” nu e fără chip, ca în inmografia comunistă, ci un sinaxar, o biserică, o comuniune liturgică a celor de față cu cei trecuți și viitori, cu neamul adică.

Această turnură a fost posibilă pentru că, încă din primele volume, Ioan Alexandru nu a fost un poet-multitudine anonimă, un poet-masă, ci poetul unei comunități așezate, al unui sat, al unor așezări și ținuturi care constituie o țară. Ioan Alexandru se număra tocmai printre aceia care știau unde îi dorm bătrânii. Pentru el, satul e o expresie a comuniunii organice cu strămoșii care s-au jertfit tocmai pentru apărarea acelei comunități, perpetuând astfel comuniunea celor de față cu toți cei trecuți și viitori. Dacă Ioan Alexandru are, la debut, ceva din vitalismul patetic al „mărului de lângă drum și fără gard” al lui Mihai Beniuc (care i-a și prefațat lui Alexandru primul volum), generozitatea sa poetică devălmașă e mai autentică decât a multor poeți oficiali ai epocii și, dintru bun început, nu pare a fi de sorginte marxistă. Alexandru nu îmbrățișează panteismul socialist, nu se contopește cu edificarea comunismului asemeni lui George Dan, de exemplu, care scria: „Mă dărui tuturor pietrelor și metalelor,/ mă dărui tuturor ierburilor și copacilor,/ mă dărui tuturor lucrurilor și ființelor,/ dar mai presus de acestea –/ mă dărui întreg tuturor oamenilor muncii/ și tuturor uneltelor lor/ cu care taie pietrele și topesc metalele,/ cosesc firele de iarbă și retează copacii”.⁵ Sensibilitatea lui Alexandru e una de om al

---

³ Alexandru, *Iubirea de patrie*, 34.

⁴ Împrumut aici formula lui Carmelo Ottaviano, *Metafizica ființei parțiale*, trad. Nina Façon (București: Casa Școalelor, 1944).

⁵ George Dan, *Mă dărui tuturor...*, în *Poezia română contemporană – culegere*, 251. Dan a fost un scriitor interbelic trecut pe la Sburătorul, dar convertit la tovărășia de drum încă din primul volum, din 1949.

locului, al unei culturi locale sau – prin extensie – naționale care îi consolidează identitatea, nu de poet al procesului revoluționar în care își pierde identitatea. Personajul poet-multitudine al lui Alexandru nu e un trecător, un activist de partid nomad, așa cum e cel descris entuziast de Nina Cassian: „Și trece în zori prin comună, așa cum va trece/ cândva, prin Comună – el, omul Partidului,/ răspunzător cu recolta și cu alianța [citește „colectivizarea”, n. M.P.],/ cu traiul cel bun, cu morala, cu cifre de plan...”⁶ Personajul poet-multitudine al lui Ioan Alexandru nu e niciodată responsabil cu „fericirea” nimănui, iar comunitățile pe care le exprimă sau întruchipează el sunt mai degrabă autonome, trăind nu conform „prevederilor din statut”, ci în continuitatea rânduielii lor seculare. E adevărat că și lui Ioan Alexandru îi suflă uneori în pânze obligatoriul entuziasm al epocii. În *Autoportret*, poetul ne anunță că „Ioan Alexandru din nou entuziasmat/ Citește la cenecluri o mie de poeme”, dar risipirea impusă de talentul lui, ubicuitatea combustibil-poetică nu duc la subțiere ontologică și anemie identitară tocmai din cauza contactului neîntrerupt cu originile, cu strămoșii.

În volumul *Cum să vă spun*, discursivitatea egotistă din *Autoportret* e urmată imediat de patetismul liturgic-comunitar din *Sfârșitul războiului și Monumentul*. În *Sfârșitul războiului*, războiul lasă moștenire sătenilor infirmități, copii orfani, case ruinate, femei ucise, „turnul fără clopote”, cai morți și un întreg cortegiu de nenorociri apocaliptice. După acest testament funest, războiul „și-a dat sufletul fără lumânare”, ca un paria. Sătenii, într-un act de exorcizare colectivă, au dus războiul „la marginea pădurii”, unde i-au dat foc: „Vântul a spulberat cenușa în toate zărilor./ Arborii cu căciulile-n cap toată noaptea/ Au blestemat a rugăciune.” În lumea poetică a lui Ioan Alexandru, el, poetul, poate citi entuziasmat mii de versuri la cenecluri, dar existența e dominată de ritualuri colective, de simbioza creștino-folclorică a rânduielii care ține laolaltă lumea socială și articulează înțelegerea realității văzute și nevăzute. Această rânduială face din brazi și pâltonași nu doar mioritici nuntași, ci și șamani cu căciulile în cap descântând răul comunitar. În *Monumentul*, întreaga viață a satului se desfășoară la umbra monumentului din inima satului ridicat din banii sătenilor în memoria morților din Primul și Al Doilea Război Mondial.

---

⁶ Nina Cassian, *Scrisoare de dragoste (dintr-un sat dobrogean)*, în *Poezia română contemporană – culegere*, 328. Și activistul lui Ion Brad era responsabil cu fericirea: „Ostașul de rând al partidului mi se spune,/ Și mi-i drag să aud,/ Sunt responsabil cu fericirea/ După prevederile din statut” (*Responsabilul cu fericirea*, în *Poezia română contemporană – culegere*, 374).

Jocul copiilor, taifasul bătrânilor, cochetăria fetelor, ba chiar și propaganda colhoznică au loc la umbra acestui pomelnic în piatră așezat în miezul satului: „Președintele gospodăriei, pe cea mai înaltă/ Treaptă a lui, ține cuvântări: 'dragi oameni,/ Niciun spic pierdut' – într-un cuvânt/ Lumea toată ține cont de prezența celor căzuți,/ Ca și cum ei nu ar fi morți,/ Ci s-ar fi întors cu adevărat în mijlocul satului/ De pe câmpul de luptă.” Viața satului se toarce în jurul monumentului, veritabilă vatră simbolică a comunității de care până și autoritățile comuniste erau silite a ține seama.

Așadar, poezia lui Ioan Alexandru și-a purtat bătrânii cu ea încă de la primul volum și evoluția lui înspre poezia *Imnelor* nu denotă o schimbare radicală de univers poetic, ci doar schimbarea de cheie poetică pentru a putea duce până la ultimele lor consecințe temele începuturilor. Pentru a se putea întoarce acasă, poetul trebuie să dea ocol întregii lumi al cărei locuitor este, adică lumii răsăritene. Tocmai de aceea, este esențial de remarcat că primul poet, cel de până în 1969, iubit de critica literară așa-zis pro-occidental-anticomunist-estetizantă a scris poezii dedicate partidului pe care „protocronistul” Ioan Alexandru nu le-a mai produs: *Imnele* nu conțin vreo poezie dedicată Partidului Comunist sau orânduirii socialiste. Faza radical anticomunistă a lui Alexandru e tocmai cea combătută de anticomuniștii estetizanți în numele unei paradigme poetice expresionist-existențialiste care, după cum ne arată istoria literaturii române sau a culturii europene contemporane în general, a putut, de fapt, să coabiteze cu socialismul. *Imnele* însă, prin tematica național-liturgică, creștină, operau o decomunizare *ad hoc* a poeziei românești. Pentru a înțelege aceste volume, trebuie recitită eseistica lui Ioan Alexandru, care a lăsat doar două volume de eseuri, *Iubirea de patrie* (Cluj-Napoca: Dacia, 1978) și *Iubirea de patrie II* (București, Editura Eminescu, 1985).⁷ Pentru un spirit atât de avid de cultură ca Ioan Alexandru, e puțin. Ceea ce înseamnă că tot ce a metabolizat cultural a fost exprimat poetic. Dar mai înseamnă și că volumele de eseuri cuprind indicii prețioase pentru înțelegerea operei poetice, ele constituind nu o altă fațetă a scriitorului, ci blocnotesuri ale poetului Ioan Alexandru. Vastele cicluri de *Imne* din perioada 1973–1988 și Patria rotunjită sau întregită de ele își au temeiurile deslușite în aceste blocnotesuri, scrise

---

⁷ Restul prozei e cuprins în volumul memorialistic *Bat clopotele în Ardeal* (1991) și în volumul de publicistică post-comunistă *Căderea zidurilor Ierihonului sau Adevărul despre Revoluție* (1993). Albumul *Luchian* (1978) cuprinde un studiu introductiv. Mai există și volumul lui Emil Șimăndan, *Poetul și Revoluția. Dialoguri cu Ioan Alexandru* (1993).

între-un limbaj de extracție patristică și tributar înțelegerii heideggeriene a poeziei și presocraticilor: „Luați în brațe cărtoaiile acestui mare imnograf Romanos Melodul care se revarsă și el ca Bach la nesfârșit. Luați-l pe Pindar dacă vreți mai degrabă, cu cele 13 cărtoaie de imnuri pierdute care erau cărți de cult. Luați-l pe Efrem Sirul cu cele douăzeci de papirusuri pierite în Pustii. Luați *Psalmii* și *Imnurile* lui Simeon și luați nesfârșitele cânturi ale tragicilor. Unde să mă îndrept și câți să chem pe lume din vremi ca să numesc marea bucurie a imnului, sănătatea și frumusețea și adevărata creație.? Patria trebuie slăvită în fiecare ungher al ei pentru că de pe stâncile ei începe ascensiunea adevărată. Pentru fiecare munte, fiecare cetate și sat, fiecare loc de închinare – un Imn, un Imn care anunță călătoria, care deschide văzduhul, care cosmicizează, care umple de etern strâmtul vas al patriei terestre.”⁸

Pentru Ioan Alexandru, patria este casa părintească, o comunitate de iubire familială și de „dialog în Triadă” între părinți și fiu: „Maica este ca o transparență, ca o icoană a fiului, ca un văzduh sacru dintre părinte și fiu. Această iubire dintre părinte și fiu prin maică, această întâlnire comunitară între tată și fiu prin maică, această transparență, comunitatea curată și tainică între tată și fiu la sânul maicii se numește Patrie.”⁹ Poezia este tocmai „expresia fericirii omului în comunitate” cu alți locuitori ai Patriei.¹⁰ Or, această „fericire” este rodul „statorniciei”, al „integrării în ființa autohtonă, în plasma organică a locului”.¹¹ Poezia e, ca la Heidegger, locuirea într-un adevăr. Poetul are rolul de a așeza un popor „în mătcile lui”, acolo unde se poate bucura de „tihna” „pleromei fără sfârșit” specifică „popoarelor așezate”.¹² Pentru Ioan Alexandru, nefericirea lui Mihai Eminescu, de care vorbea atât de mult critica marxistă a epocii, nu avea nimic de a face cu lupta de clasă, ci cu faptul că nu găsea în contemporaneitate „făpturi pe măsura tradiției”.¹³ Literatura modernă e una a alienării în măsura în care, notează Alexandru, își are originea în „ignorarea locului în care ești așezat să te hotărâni”, în spiritul „apatrid” și deci autopustiitor.¹⁴ Poetul poate

---

⁸ Alexandru, *Iubirea de patrie* II (București: Editura Eminescu, 1985), 213.

⁹ Alexandru, *Iubirea de patrie. Jurnal de poet* (Cluj-Napoca: Dacia, 1978), 9.

¹⁰ Alexandru, *Iubirea de patrie*, 12.

¹¹ Alexandru, *Iubirea de patrie*, 13.

¹² Alexandru, *Iubirea de patrie*, 18.

¹³ Alexandru, *Iubirea de patrie*, 14.

¹⁴ „Omul neintegrat într-o comunitate, în matca unei Patrii, n-are antene pentru această poezie a sărbătorii comunitare: cea mai adâncă lucrare a graiului omenesc îi scapă. Cântările arhaice colective din lumea semită sau lirismul coral elin, ca să nu mai vorbim de cele câteva zeci de mii de imne bizantine și răsăritene, ne ocolesc, nu ni se deschid atâta

scăpa de nefericire, alienare și sterilitate prin „truda” pe cărțile înaintașilor. Și asta pentru că orice operă literară e în același timp una sapiențială, și înțelepciunea nu se obține decât prin asimilarea vieții de către adevăr, din trăirea adevărului, care nu e unul individual, ci comunitar: „Idea că scriitorul poate fi oricum, important fiind scrisul său, este una falsă. Ieșită din minți ce n-au înțeles niciodată îndeajuns ce-i cu povestea graiului. Ființa scriitorului și scrisul său sunt una. Nu poate izvorî o operă majoră decât dintr-un fel de viețuire major. Nu poate împlini scrisul tău rost educativ în societate decât atunci când ființa ta experiază însăși pe pielea proprie tăria severă a legilor morale cărora trebuie să te supui întru viață. Or, a împlini legea morală în ființa proprie cere muncă. Trebuie să-ți convingi spiritul de aceasta, și se cer argumente și argumente puternice nu găsești decât la marii înaintași, și cunoașterea înaintașilor cere trudă multă, căci nu toți au scris pe românește.”¹⁵ Această trudă face din poet nu un izolat, ci un „însingurat”, adică un om care își împlinește lucrarea de a-și adânci graiul din proprie inițiativă, liber. Poetul e „însingurat” pentru că rostirea adevărului îl face liber și deci îl apropie, ontologic, de fiecare om în parte.¹⁶ Doar minciuna izolează, fisurează ontologic comuniunea creată de ospitalitatea întru adevăr a poetului.¹⁷ Poeții au menirea de a „dura, de-a păstra și statornici duhul de origine, căldura de la început” a Patriei.¹⁸ Pentru aceasta, poetul trebuie să așeze în fața compatrioților lui modul de viață („felul de viețuire”) al strămoșilor și valorile pentru care s-au jertfit. Scopul e acela de a descătușa energiile creatoare ale unui popor prin desfășurarea pe o amplă scală poetică a integrității sale ontologice, identitare. Poetul trebuie să inspire compatrioților lui „dulceața” rămânerii

---

vreme cât venim de unul singur din noaptea noastră individualistă către ele. Și nu poate fi mai mare nenorocire pe pământ decât aceasta: să rămâi străin celui mai adânc Eveniment experiat de ființa omenească și întrupat în cuvânt, devenit viață pleneră extraordinară” (Alexandru, *Iubirea de patrie*, 59).

¹⁵ Alexandru, *Iubirea de patrie*, 17.

¹⁶ Alexandru, *Iubirea de patrie*, 19.

¹⁷ „Avem nevoie de cuvântul cuiva ca să ne întărim, de mărturisirea vie a unui om ca să ne punem pe picioare și să putem lucra în cuvânt mai departe. De aici nevoia absolută de a se întâlni cu alt om, de-a povesti laolaltă. Cantemir vorbește despre ospitalitatea extraordinară a moldovenilor care stau cu masa pusă și pândesc drumurile și răscrucile doar-doar va trece un străin ca să-l invite în casa lor, să-l ospăteze și să stea de vorbă, să se mărturisească unul altuia. Această întâlnire între oameni este originea templului. Pe această întâlnire, pe acest cort de așteptare unde omul intră în comuniune cu celălalt, cu străinul bine venit, se ridică templul de la Mecca sau Mambre. Cărțile urmează după dialogul cu un om viu” (Alexandru, *Iubirea de patrie*, 61).

¹⁸ Alexandru, *Iubirea de patrie*, 24.

în Patrie.¹⁹ Și face acest lucru sporind forța graiului, adică a limbii care exprimă lucruri esențiale, adevărurile locuirii unei anumite Patrii. Aria aceluși adevăr exprimat de grai e Patria, matricea libertății unui neam: „Poeții au menirea de-a declanșa forțele latente ale compatrioților lor astfel încât aceștia să devină la înălțimea străbunilor lor și aceasta n-o pot face dacă nu sunt ființe istorice, iar dacă ei nu o fac, atunci compatrioții lor se hrănesc din izvoare străine, își caută alte graiuri și alte culturi din care să deprindă căldura, bucuria și gustul unei patrii. Coeziunea lăuntrică, dintâiul unei patrii îl pot păstra poeții, autonomia spirituală a unei patrii în grai este menirea poeților de-a o păstra și întări mereu.”²⁰

Graiul este, la Ioan Alexandru, reușita limbii de a exprima „plener, cu nuanțările cele mai fine și adâncimile cele mai insesizabile, realitatea ființării omului. Graiul este tezaurul cel mai de preț al unei comunități”,²¹ adică mediul nevăzut în care putem experia plenitudinea trecutului, prezentului și viitorului națiunii. „Limba trebuie să devină Rostire și prin aceasta Grai, trup și sânge, viața toposului, într-un anume topos”, poetul având datoria de a rămâne „acolo jos la originea elementelor lângă mătcă, slujind fiecare element nou ce ia drumul viețuirii”²². „Există Patrie numai acolo unde există un grai care rostește adevărul. Poetul este veghetorul acestei Patrii în care se rostește adevărul”, scrie Ioan Alexandru. Cu alte cuvinte, poetul este cel care, lucrând cu graiul, dă naștere ethosului și eposului unui loc, dă naștere și întreține acel sistem de economie simbolică necesar oricărei comunități organice dornice să stea pe propriile picioare. Dacă satul e circumferința destoiniciei unei familii întemeietoare, a „unui om hotărât și statornic să întemeieze o rânduială morală și spirituală peste vremei”,²³ națiunea e rezultatul rânduiei poetice instituite de poeții profeți, întemeietori și păstrători.

Tocmai din această legătură între așezarea omenească a satului și statornicirea graiului provine și tentația monografică a volumelor de *Imne* ale lui Alexandru, care pare a fi fost încurajat în acest sens și de monografismul poetic al lui Goga, pe care Alexandru îl discută într-un foarte inspirat eseu despre *Arta poetică a lui Octavian Goga*. În 1933, în epoca monografismului social al lui Dimitrie Gusti și al școlii sale, Goga mărturisea că „satul reprezintă prin sine unitatea organică a sufletului acestui popor”²⁴. După cum remarca Ovidiu Papadima în studiul *Neam, sat*

---

¹⁹ Alexandru, *Iubirea de patrie*, 73.

²⁰ Alexandru, *Iubirea de patrie*, 26.

²¹ Alexandru, *Iubirea de patrie*, 206.

²² Alexandru, *Iubirea de patrie*, 207.

²³ Alexandru, *Iubirea de patrie*, 27.

²⁴ Alexandru, *Iubirea de patrie*, 31.

și oraș în poezia lui Octavian Goga (1942), Goga își percepea neamul prin sat și satul prin familie, familia având dublă semnificație, atât de univers de ordine domestică, de ochi de tihnă, de matcă a însingurării de felul celei invocate de Ioan Alexandru, cât și de „dilatare” în cazul în care familia era una extinsă la nivelul unuia sau mai multor sate și se confunda astfel cu ordinea cosmică.²⁵ Prin ramificațiile ei, ordinea domestică devenea ordine cosmică și universul domestic devenea unul mitic, de basm, cu răzăși-împărați care ies în pridvor și dau roată cu privirea cerului și moșiei, adică, după cum spunea Nichita Stănescu, adevărului și realului.²⁶

Ioan Alexandru scria, comentându-l pe Goga: „Satul este patria, locuitorii satului sunt neamul, această comunitate de suferință și bucurie în grai și vecie, acest arhaic fel de viețuire liturgică [...] Patria este satul, iar satul începe în amurg în serile liniștite când se adună laolaltă familia, părintele, în cazul de față preotul satului, maica și frații; Patria este familia strânsă în suflarea aceasta de obârșie în amurg când se anunță noua zi, în lumina zorilor. Atmosfera este asemănătoare cu serile de la Theba, când satul se aduna în preajma focului sacru și pe cer se ridica luna și începeau cântările de noapte în vremile precreștine [...] Satul este graiul, locul unde se întrupează cuvântul, unde se alcătuieste rostirea și se întocmește cea stare sufletească de comuniune și echilibru care este originea cântecului. Odată împlinită comuniunea, odată intrat în stăpânirea graiului, odată pătruns în apele adânci de origine, poetul iese afară înnoit, îmbrăcat cu putere și devine exponentul acestui sobor Patrie.”²⁷ Sentimentul cosmic al familiei, care însuflețește versurile lui Ioan Alexandru încă din primul volum, capătă valențe noi odată cu *Imnele*, în care rudenia trupească, chtonică, prezentă în primele volume, unde moșii și strămoșii sunt recuperați ca puncte de origine, e completat de rudenia duhovnicească, creștină, de un întreg sinaxar de „frați” întru Hristos (sau „Miel” sau „logos”/„Logos Întrupat” sau „Adevăr”), de un uriaș stejar de sfinți, un „sobor Patrie”, sfinți care nu sunt doar punct de plecare, ci și, mai ales, de sosire. După cum am precizat, poetul nu abandonează niciunul dintre

---

²⁵ Ovidiu Papadima, *Neam, sat și oraș în poezia lui Octavian Goga* (II), „Revista Fundațiilor Regale” IX:10 (1 octombrie 1942), p. 27. Ioan Alexandru scrie că drumul poeziei, al graiului, este „din vatra și căldura maicii, către acea austeritate comunitară, acel topos de foc, plai înalt, ținut năucitor, unde se revelează atotputernicia unei Patrii, unde viețuie și băntuie duhul și tăria strămoșilor părinți. Drumul este de acasă spre ceilalți, cei ce alcătuiesc realitatea nepieritoare a unei Patrii, de acasă spre originile tuturor, de la izvorul satului la izvorul universului” (*Imne*, București: Editura Eminescu, 1975, 5–6).

²⁶ Nichita Stănescu, *Amintiri din prezent* (București: Editura Sport-Turism, 1985), 234.

²⁷ Alexandru, *Iubire de patrie*, 32-33. Vezi și 42.

vechile moduri poetice, ci doar le amplifică și completează în volumele de *Imne* în care strămoșii îngropați în vatra satului sunt pomeniți alături de voievozi și de sfinții martiri, mucenici și învățați ai Bisericii Ortodoxe.

Tradiția poetică românească e și ea văzută de Alexandru ca o continuitate de tip apostolic între poeții întemeietori de țară precum Alecsandri, Eminescu, Coșbuc sau Goga, premergători care, „Organic izvorâți din tradiția autohtonă [,] au împlinit în drumul lor apostolic în cuvânt și prin aceasta s-au adăugat tezaurului de putere al comunității”, fiindcă, spune Goga despre Alecsandri, „morții sunt rădăcinile unui neam. Din fiecare se desprinde o fibră de viață.”²⁸

Acest lucru e cu puțință deoarece, după Ioan Alexandru, cultura română a izvodit modalități artistice majore de a birui moartea spritualizând-o, după cum o dovedesc *Miorița* și *Meșterul Manole*, dar și Brâncovenii și alți voievozi și eroi populari români cântați de Ioan Alexandru în *Imnele sale*, imne care evocă și împărtășesc bucuria înserată a unui „ceas escatologic al suferinții, al izbăvirii prin lepădarea unui anume fel de a fi hazardat și minor biologic doar”²⁹. Iată, de exemplu, cum vede Ioan Alexandru răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan, ca pe un moment de *Mioriță à rebours*, în care brazii și păltinașii intră nu în hora nunții, ci a descătușării prin luptă: „Horia intră-/Ntâiul în horă, după el umăr la umăr, braț pe braț/ Hora se încinge fulger din sat în sat, culme/Pe culme. Brad strigă din pădure pe brad, gorunii/Cheamă și-n rotocoale-aruncă flăcări pe zări/Vestind prăpăd în noapți. Frate mi-ești tu și eu sunt//Iarăși frate, aceeași/Lege și același gând. Același/Pelican care frânge în/ Toate cimitirele de pe pământ. Vine vremea/Scorburei, vremea sihastră când trebuie să pleci/Degrabă-n pribegie” (*Imnul lui Horia rex Daciae*). Stingerea Sfântului Nicodim de la Tismana e, și ea, văzută iconic, ca moment de participare a realității văzute la adevărul nevăzut: „Apoi vreme trecerii de aici către Domnul sosi/Sfânta și fericita clipă a mutării la moarte/La viața nesticăcioasă se apropia/Pe care sfântul din pruncie o dorise nespus/Nu era moartea care veni ea murise demult// Nu era jalea cea care-i cuprinse, ci sfințenia/ prisosea și făclioara preastrâmtului vas de lut/ Făcu loc arderii duhului miresmei de mir/ Tuturor să vorbească.” Nu era moartea care/Veni a doua zi de Crăciun în peșteră să-l trezească/Ci viața fără amurg lina trecere unde nu-i durere/ Nici intristare nici suspin ci viață fără de sfârșit” (*Imnul lui Nicodim de la Tismana*). Departe de a coborî în platitudini civice, Ioan Alexandru scrie despre Nicodim de la Tismana în limbaj de Panihidă care

---

²⁸ Alexandru, *Iubire de patrie*, 39.

²⁹ Alexandru, *Iubire de patrie*, 52.

nu are nimic în comun cu inscripțiile de pe urnele de activiști stivuite la Crematoriul Cenușa.

Eminescu e văzut și el despuiat de folia propagandei oficiale și înălțat către lumină: „Corpul tău văzutu-l-am în vis/Descojit de bronzul din morminte/Oasele în ploaie așteptau/Să primească duh de la părinte//Îți vorbeam într-o grădină-n vânt/În puterea umbrelor de noapte/Plânsu-n teasc s-a prefăcut în vin/ Și pe dealuri holdele sunt coapte// Și-nțeleg că locul este sfânt/Și nu-i moarte unde e iubire/cei răniți în sânge de cuvânt /Numai dorm acolo-n cimitire” (*Eminescu*). Pe lângă evocarea marilor figuri ale istoriei noastre, a liniilor de forță ale culturii române și a permanențelor spirituale românești³⁰, volumele de *Imne* conțin și vignete ale micilor oaze de armonie domestică, naturală și duhovnicească din lumea satului românesc sau din jurul mănăstirilor. Poetul are în grijă „*cele ce nu par a avea nevoie de ocrotire, cele străine și ale nimănui, cele ce trebuie însă să fie mereu cu noi altfel înghețăm în istorie*”³¹.

Momentele istorice cântate de Ioan Alexandru în *Imnele* sale sunt alese conform unor principii stricte de relevanță ontologică: „Trebuie făcută deosebirea între evenimente. Un eveniment ca să intre în atenția cuvântului, să devină obiect pentru opera în cuvânt, trebuie să împlinească foarte multe cerințe. Întâi trebuie să fie istoric, adică să izvorască interior ca o necesitate, apoi să fie universal, adică să se refere la toate cerințele și capacitățile omului, să nu-l frusteze pe om de niciuna dintre libertățile reale ale lui și de necesitățile lui ființiale. Marele eveniment, național și universal în același timp, care este moartea, arta noastră l-a prezentat și înțeles cum puține neamuri pe pământ au făcut-o. Celelalte evenimente trebuiesc văzute mereu în lumina acestei biruinți. Căci cine nu înțelege moartea așa cum a înțeles-o poporul la noi, n-are cum înțelege celelalte evenimente istorice”³². Poeții sunt, după cum spunea Goga citat de Alexandru, „păstorii cei mai de seamă ai misterului nostru de existent”, cei care pătrund adânc în sufletul unui neam, venind mai din adâncuri și mergând mai departe.³³ De fapt, chiar

---

³⁰ „Poeții Franței și-au făcut datoria față de centrele naționale de spiritualitate precum Chartres, celebrate de Péguy sau Claudel, apoi se știe entuziasmul lui Dostoievski față de Optina strămutată în poemele sale [...]. *Imnele* cărții de față, ținând seama de erminiile ctitorilor mănăstirilor ce-și mai păstrează zugrăveala exterioară și interioară, refac dogmatic icoana Putnei distrusă în momentele centrale se doresc Logosul acelor splendori de aur și azur dispărute pentru totdeauna”, scria Ioan Alexandru, în *Prinos la Putna* din *Imnele Putnei*, București, Cartea Românească, 1985, 8.

³¹ Alexandru, *Iubire de patrie*, 62.

³² Alexandru, *Iubire de patrie*, 53.

³³ Alexandru, *Iubire de patrie*, 39.

acesta e rostul poetilor, de a căuta originile lumii și destinația ei.³⁴ Geniu, notează Ioan Alexandru, e cel care menține legătura cu izvoarele, cu sursele nașterii noastre: „A fi geniu înseamnă a fi născut, a veni de la origini, a te solidariza cu începutul, a coborâ la izvor, a fi cel întâi născut”³⁵. Menținând legătura cu sursa în-ființării și identității noastre, poetul împiedică poporul sau națiunea să-și „trădeze originile sau strămoșii” și astfel să „degenereze în adunătură”³⁶. Spre deosebire de inteligenție, care mereu urcă din „josul” patriei înspre „susul” universalității, așezând mereu valorile naționale într-un raport de subordonare față de cele cosmopolitane, în zona unui „mai puțin” care trebuie să devină „mai mult”, Ioan Alexandru urcă de la universul rădăcinilor înspre văzduhul Patriei, așezând astfel în bună rânduială raportul dintre national și universal și ilustrând astfel implicit conceptul „societății deschise” pe verticală, al lui Henri Bergson, iar nu pe cel al „societății deschise” pe orizontală, al lui Karl Popper. *Imnele* lui Ioan Alexandru sunt astfel nu poezie comunistă, ci radical anticomunistă, pentru că se opun masificării făcând apel la „testamentul părinților”, punând în lumină scorburosul arbore genealogic și spiritual căruia îi aparținem, scoțându-ne din izolare pentru a ne așeza în mijlocul unei comunități de sfinți, martiri și creatori: „Noutatea unui poet vine din puterea de-a rosti frumos și profund și convingător același alfa și omega al părinților noștrii, lăsându-ne moștenire acest grai românesc, aceste sacre ctitorii și acest topos binecuvântat.”³⁷ Arta poetică a lui Ioan Alexandru e una care unește gramatica (graiul „frumos”), logica (graiul „profund”) și retorica (graiul „convingător”), adică clasicul trivium, care stătea la temelia artelor liberale în antichitate, adică a pregătirii unui om liber ca membru active și vertical al cetății.

Imnele lui Ioan Alexandru sunt o uriașă arcă pe care poetul o construiește și umple de creaturi, dar pe care nu o cârmuiește, ci o lasă în voia formei sau entelehiei ei.³⁸ Arca lui Ioan Alexandru așteaptă, până la marele potop, în mijlocul cetății, ca monumentul- pomelnic din satul lui. La poalele acestei arce se desfășoară toată viața noastră națională. E, această construcție poetică, un monument legat de inimile tuturor.

---

³⁴ Alexandru, *Iubire de patrie*, 41.

³⁵ Alexandru, *Iubire de patrie*, 62.

³⁶ Alexandru, *Iubire de patrie*, 53.

³⁷ Alexandru, *Iubire de patrie*, 60.

³⁸ „Imnul este această navă gata făcută în care se pot încărca bunuri și călători, pe care apele o pot purta după voia lor. Rostul corăbiei este de a fi gata pentru marele drum, de-a fi durabilă și încăpătoare așa cum a fost prototipul ei. Când au venit puhoaietele potop și-au fost ghemuite în ea toate vietățile perechi, Noe nu a fost cârmuitor de corabie, ci constructor, așa cum este și Manole ctitor pe un pierdut temei regăsit” (Alexandru, *Iubire de patrie*, 192).

În această ediție am căutat să scot în evidență acest lucru acordând spațiu egal tuturor volumelor lui Ioan Alexandru și evitând să privilegiez cantitativ prima etapă a creației sale, așa cum ar fi trebui să procedez ca să nu merg în răspăr cu direcția actuală a istoriografiei literare românești și a receptării lui Ioan Alexandru. Am încrederea că universul poetic coerent al lui Ioan Alexandru justifică modul în care am operat selecția, inevitabil subiectivă, dar efectuată în conformitate cu telosul poeziei lui Alexandru, nu cu modele de ieri și de azi.

Mircea Platon

CUPRINS

Arta poetică a lui Ioan Alexandru sau La ce bun poetul în „Vremea scorbunii” 5

CUM SĂ VĂ SPUN

1964

Autoportret	21
Sfârșitul războiului	22
Ploaia	24
Monumentul	25
Cântec	26
Mânzul	27
Imponderabilitate	29
Beau lapte	30
Cum să vă spun	32

VIAȚA DEOCAMDATĂ

1965

Invers	43
Ca în paradis	45
Iarna grea	47
Aceeași fată	49
Barca	50
Acel monument	51
Somnul	52

Elegie	53
Episod	54

INFERNUL DISCUTABIL

1966

Elegie	57
Figuranții	59
Umezeală	60
Urme	61
Imagine	63
Zmeură	65
Ca de la tată la fiu	66
Zorii	68
Origini	69

VĂMILE PUSTIEI

1969

Poetul	73
Fluturii negri	76
Pantocrator	79
Bucurie	81
Ego sum via	82
Orpheos	84
Străinătate	86
Porunca	88

IMNELE BUCURIEI

1973

Lumină lină	93
Întoarcerea poetului	95
Noapte	103

Echinoxiiu	104
Așteptare	106
Rohia (<i>Lui Ioan Chira</i>)	108
Transilvania	113
Origine	116
Drumul oii	118

IMNELE TRANSILVANIEI

1976

Imnul lui Mihai Viteazul	125
Imnul lui Alexandru cel Bun	129
Imnul lui Mircea cel Bătrân	133
Bucurie	136
Imnul voievodului Gelu	137
Imnul lui Neagoe Basarab	140
Imnul lui Sofronie din Cioara	144
Imnul lui Horea rex Daciae	149
Vântul	156

IMNELE MOLDOVEI

1980

Imnul lui Petru Rareș	161
A cincea macedonica	166
Tradiție.....	168
Toamna	169
Mănăstirea Cașin	170
Așteptarea ploii	171
Pomelnicul Mănăstirii Bistrița	172
Eminescu	180
Bătrân frumos (<i>Lui Petroniu</i>).....	181

IMNELE ȚĂRII ROMÂNEȘTI

1981

Elegie medievală	187
Imnul Olteniei	188
Columna lui Brâncuși	191
Brâncoveni.....	192
Imnul lui Nicodim de la Tismana	193
Neagoe Basarab	198
Trecere	200
Lumină	201

IMNELE IUBIRII

1983

Rugul încins	205
Maxim Mărturisitorul.....	207
Sinaxar	209
Lucrare	210
Omul	211
Das nicht	212
Aură	213
Epitaf.....	214

IMNELE PUTNEI

1985

Ctitoria Putnei	217
Pantocrator la Putna	218
Testamentul lui Ștefan cel Mare	219
Nucul	221
Proscriși	222
Ținut	223

Patrie	224
Imnul moșilor (<i>Lui Antonie Plămădeală</i>).....	225
Ars poetica	241

IMNELE MARAMUREȘULUI

1988

Pintea Viteazul	245
Testamentul lui N. Iorga	246
Avram Iancu	248
Moisei	249
Țărani	250
Pădure iarna	251
Bradul	252
Moartea	253
Iarna	254
Epitaf	255
Curcubeul	256
Tărâm mioritic	257

POEZII DIN SENIN

Sfârșit de an	261
Bătrânul acesta	262
<i>Referințe critice</i>	263